

Київський національний торговельно-економічний університет
Кафедра світової економіки

ВИПУСКНА КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на тему:

«Продовольча безпека України в умовах глобальних викликів»

(за матеріалами Асоціація «Український національний комітет Міжнародної
Торгової Палати» (ICC Ukraine), м.Київ)

Студента 2 курсу, 1мз групи,
спеціальності 051 «Економіка»
спеціалізації «Міжнародна
економіка»

підпис

Ширяєвої Богдани
Олександрівни

Науковий керівник
доктор економічних наук,
професор

підпис

Корж М.В.

Гарант освітньої
програми
кандидат економічних наук,
професор

підпис

Кудирко Л.П.

Київ 2020

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ.....	5
1.1. Концептуальні засади продовольчої безпеки.....	5
1.2. Особливості продовольчої програми України.....	11
Висновки до розділу 1.....	19
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ГЛОБАЛЬНИХ ВИКЛИКІВ	21
2.1. Моніторинг загроз у системі забезпечення продовольчої безпеки в Україні.....	21
2.2. Оцінка продовольчої безпеки в умовах глобальної конкуренції.....	31
Висновки до розділу 2.....	35
РОЗДІЛ 3. ШЛЯХИ ОПТИМІЗАЦІЇ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ТА УСУНЕННЯ ЗАГРОЗ ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ В УКРАЇНІ.....	37
3.1. Оптимізація забезпечення та фактори підвищення рівня продовольчої безпеки в Україні.....	37
3.2. Напрями забезпечення продовольчої безпеки та усунення загроз.....	43
Висновки до розділу 3.....	45
ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ.....	47
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	49
ДОДАТКИ	

ВСТУП

Активізація процесів глобалізації, загострення проблем безпеки у багатьох регіонах світу стають об'єктивними передумовами перегляду стану національної безпеки в цілому та її основи – економічної безпеки з усіма її складовими. Проблема забезпечення людства продовольством правомірно посідає одне з чільних місць в глобальних проблемах. Продовольча безпека країн є неодмінною умовою і гарантією збереження її суверенітету й незалежності, забезпечення сталого соціально-економічного розвитку, формування високих рівня та якості життя населення, відтворення людського капіталу.

Метою випускної кваліфікаційної роботи є узагальнення теоретичних та практичних поглядів на продовольчу безпеку, комплексне вивчення особливостей і закономірностей проблеми продовольчої безпеки.

Реалізація мети дослідження обумовила постановку та вирішення наступних завдань:

- систематизувати концептуальні засади продовольчої безпеки вітчизняної економіки;
- розглянути критерії оцінки продовольчої безпеки України;
- провести моніторинг ризиків та загроз у системі забезпечення продовольчої безпеки України;
- визначити проблеми забезпечення та фактори підвищення рівня продовольчої безпеки;
- окреслити стратегічні напрями забезпечення достатнього рівня продовольчої безпеки та усунення загроз її фінансового забезпечення.

Об'єктом дослідження є процес забезпечення продовольчої безпеки країни в сучасних умовах розвитку економіки України.

Предметом дослідження – є теоретико-методологічні засади забезпечення продовольчої безпеки та усунення загроз її фінансового забезпечення в Україні.

Теоретичною та методологічною основою дипломної роботи є метод наукового пізнання, системний підхід до вивчення економічних явищ, положення сучасної економічної теорії. З метою розв'язання поставлених завдань було застосовано комплексний системний підхід, який дав змогу використати в процесі аналізу різноманітні наукові напрацювання дослідників з питань сучасних світових тенденцій забезпечення продовольчої безпеки.

Дослідження базується на використанні методів дослідження: теоретичного узагальнення, системного аналізу і синтезу (для розробки комплексної характеристики продовольчої проблеми та економічного механізму забезпечення продовольчої безпеки); групування і класифікації (для визначення причин продовольчої проблеми та класифікації основних аспектів і показників продовольчої безпеки); методів статистичного та математичного аналізу, графічного методу (для оцінки факторів впливу на продовольчу безпеку; визначення динаміки забезпечення продовольчої безпеки в Україні).

Наукова новизна одержаних результатів полягає у обґрунтуванні стратегічних напрямів і розробці практичних рекомендацій, спрямованих на вдосконалення продовольчої безпеки.

Апробацію роботи здійснено в науковій статті Ширяєва Б.О. Проблеми та перспективи підвищення продовольчої безпеки України/ Ширяєва Б.О.// Світова економіка/World Economy: зб. наук. ст. студ. ден. та заоч. форм навчання./ відп. ред. Г.В, Дугінець. – Київ: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2020. – Ч.2. - с.174 - 180.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ

1.1. Концептуальні засади продовольчої безпеки.

Існують різноманітні визначення щодо продовольчої безпеки, що підтверджує наявність розбіжностей щодо ідентифікації даної категорії та свідчить про багатоаспектність процесу забезпечення продовольчої безпеки.

Розглянемо відомі та суперечливі визначення вчених (Таблиця 1.1.)

Таблиця 1.1

Поняття продовольчої безпеки у науковців

Науковці	Визначення: Продовольча безпека – це...
Шкаберін В. М. [8]	Стан економіки, забезпечений відповідними ресурсами, потенціалом і гарантіями, за якого незалежно від внутрішніх і зовнішніх загроз зберігається необмежена у часі здатність держави (суспільства) забезпечувати економічну та фізичну доступність для всього населення життєво важливих продуктів харчування в обсягах, якості й асортименті, достатніх для розширеного відтворення кожної особи у звичних умовах і мінімально необхідних для підтримки здоров'я .
Дем'яненко С./ Свідерська І. [7]	Не тільки фізична наявність продуктів харчування, але й рівень їх економічної доступності для населення. Продовольча безпека країни повинна полягати у гарантуванні для всіх громадян постійної фізичної та економічної доступності безпечних продуктів харчування відповідно до індивідуальних преференцій споживачів з метою підтримання їх активної та здорової життєдіяльності.
Борисенко Є. М. [1]	Забезпечення власною сільськогосподарською і продовольчою продукцією з використанням стратегії аграрного протекціонізму.
Варченко О. [2]	Офіційно прийняте у міжнародній практиці поняття, що використовується для характеристики стану продовольчого ринку країни або групи країн, а також світового ринку.
Гойчук О. І. [4]	Система, яка визначається такими характеристиками, як: самозабезпеченість, незалежність, доступність, якість.

Кожен з науковців інтерпретує поняття « продовольча безпека» на свій лад. Можна зробити висновок, що десь їх точки зору схожі, а десь різняться. Якщо об'єднати всі висловлювання, то можна прийти до висновку, що більш правильним буде гарантування продовольчої безпеки в тій частині, в якій потреби власного народу у високоякісних продуктах харчування задоволені

власним АПК. Продовольча безпека є складовою загальноекономічної безпеки країни. Тільки завдяки їй вирішенню можна досягти стану стійкого соціально-економічного розвитку людства, процесу відтворення, в т.ч. демографічного [9]

Для системного розгляду підходів до питань продовольчої безпеки наведена послідовність дослідження на табл 1.2.

Таблиця 1.2

Методологічні підходи до розгляду продовольчої безпеки.

Продовольча безпека			
Суть безпеки	Фактори	Джерела	Шляхи
Фізіологічний голод	Енергетичні ресурси	Власні кошти	Енергетичні
Часткове недоїдання	Трудові ресурси	Фінансова допомога	Екологічні
Нераціональне харчування	Основний і оборотний капітал	Цільові програми	Організаційно-економічні
		Кредити	Удосконалення технологічної ситуації

Джерело: складено на основі [10]

Послідовність дослідження: визначення суті, причин, факторів, шляхів вирішення питань та фінансування визначених напрямків вирішення продовольчої безпеки [11].

Перший крок полягає у визначенні суті продовольчої безпеки, яка існує в країні в розрізі регіонів та груп населення. Другий крок полягає у визначенні передумов продовольчої безпеки. Обсяг якісних земель зменшується за рахунок будівництва житлових об'єктів, інфраструктури і т.д. Якість харчування залежить не тільки від громадянина, але й від виробника: які ним використовуються сировина, технології переробки та зберігання продукції, які терміни постачання споживачам. Разом все це впливає на стан здоров'я нації, її продуктивність, тривалість життя.

Наступний крок полягає у визначенні факторів, від яких залежить виробництво продовольчих продуктів: за наявності оборотних коштів, робочої сили, основних засобів та енергетичних ресурсів. Україна та деякі країни пострадянського часу мають однакові проблеми у продовольчій безпеці: нерозвинена техніка, не має достатньої кількості кваліфікованих робітників, недостатня кількість власних оборотних коштів і т.д.

Продовольча безпека ще визначається, як здатність країн самостійно забезпечувати населення різноманітним, необхідним, повним обсягом та асортиментом продуктів харчування, а також створення необхідних умов для збереження якості продовольчих товарів.

Відповідно до цього визначення, позитивні результати продовольчої безпеки передбачає такі основні напрямки вирішення проблем:

- постачання продовольчих товарів на високому рівні, щоб було достатньо для здорового харчування;
- створення належного рівня платоспроможності населення;
- зниження залежності від імпорту, захист інтересів та покращення якості продукції вітчизняних виробників.

Щоб результати були позитивними, а проблеми вирішені, уряд повинен підготувати місце для безпечного зберігання продовольчих товарів. Для забезпечення правильного зберігання різних груп продуктів харчування необхідно:

- сухі закриті шафи або ящики в приміщеннях, які добре провітрюються;
- холодильні та морозильні камери;
- охолоджувальні приміщення;
- інше.

Для підготовки приміщень зберігання продуктів одним із головним фактором є електроенергія. Якщо електропостачання буде замало, то це призведе до зіпсування продуктів харчування і потрібно буде починати ланцюг спочатку.

На основі аналізу підходів продовольчої безпеки була створена схема (рис. 1.1.), яка показує місце продовольчої безпеки у структурі економічної безпеки, а також її особливості.

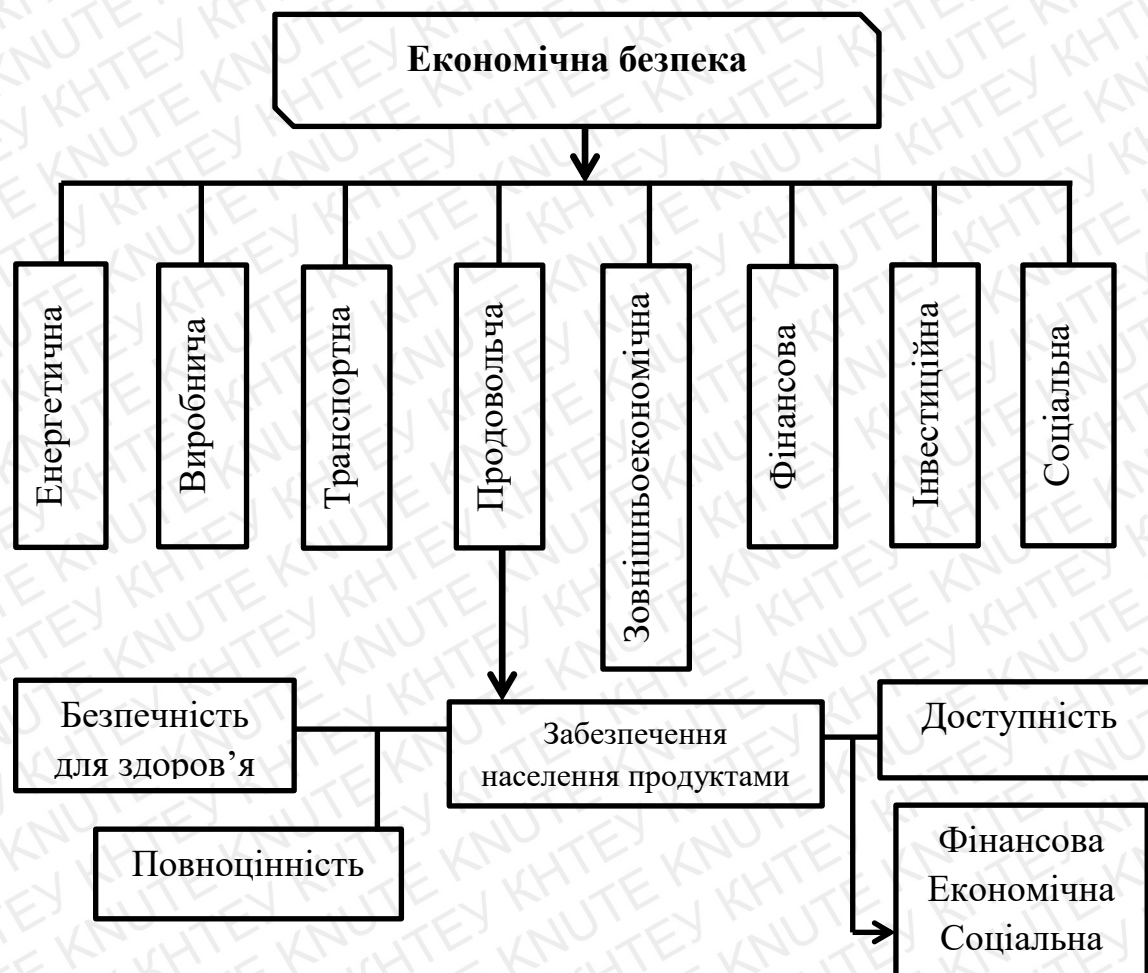

Рис.1.1 Продовольча безпека в структурі економічної безпеки [12].

Важливим елементом продовольчої безпеки є забезпечення продуктами харчування. Доступність продовольчих продуктів проявляється у трьох формах: фізична, економічна, соціальна. Фізична форма передбачає наявність на споживчому ринку життєво необхідних продуктів, економічна форма надає фінансову можливість отримання продовольчих продуктів, а соціальна форма передбачає мінімальну стратегію ризику у споживанні головних груп продуктів серед різних верств населення.

Безпечність продуктів харчування для здоров'я населення є найскладнішою для реалізації в сучасних умовах складовою продовольчої

безпеки, бо вимагає особливої уваги держави не лише до повного забезпечення функціонування агропромислового комплексу, а й до контролю якості та нешкідливості харчової продукції.

Організація ефективного контролю за безпечністю продуктів харчування потребує підтримку та перевірку незалежних експертних центрів щодо оцінювання якості харчових продуктів, а також якість та придатність приміщень для зберігання продовольчих продуктів.

Залежно від предмета дослідження, виділяють певну групу факторів продовольчої безпеки держави, а найважливішими є економічні, ресурсні, політико-правові, соціальні, інноваційні та ментально-психологічні [13].

Економічні фактори включають здатність національної економіки створити необхідні умови для забезпечення продовольчої безпеки населення держави.

Ресурсні фактори створюють основу для розвитку агропромислового комплексу.

Політико-правові чинники діють через правові норми щодо забезпечення продовольчої безпеки, які закріплені в національному законодавстві та діяльність органів влади, які працюють у цьому напрямку.

Соціальні фактори визначають доступність продуктів харчування для населення держави за рівнем доходів.

Інноваційні чинники відіграють важливу роль у самодостатності держави щодо забезпечення населення продуктами харчування та у контролі за їх якістю.

Ментально-психологічні фактори визначають ставлення суспільства до проблем забезпечення продуктами харчування .

Продовольча безпека держави гарантується сукупністю економічних і соціальних умов, які забезпечують розвиток не тільки сільського господарства і продовольчого комплексу, але і стабільність усієї економіки.

Відповідно до цього, вона передбачає реалізацію ряду заходів:

- забезпечення та поставка продовольчих товарів для задоволення потреб населення, а також надання гарантій безпеки продуктів харчування;

- удосконалення швидкого вирішення проблем за надзвичайних ситуацій на продовольчому ринку;
- надання ефективної аграрної політики та економічних передумов щодо стабільних способів господарювання;
- подолання бідності та безробіття, щоб забезпечити доступ усього населення до основних продуктів харчування.

Продовольча проблема є однією з найгостріших проблем сучасності, яка стоїть перед людством, хоча її сутність і структура різко відрізняється для найбагатших і найбідніших країн. Однак кожна країна, незалежно від свого рівня розвитку, прагне гарантувати достатній раціональний рівень харчування для всіх верств населення як за нормальних умов так і за умов надзвичайних обставин, як, наприклад, війна, стихійне лихо, криза і т. д.

Продовольча безпека, повинна включати два рівні виміру - мінімальний і рівень, що відповідає соціальним стандартам. Продовольчу безпеку на макро-, мезо- і мікрорівні характеризують наступні показники:[14]

- обсяг споживання різних груп продуктів у рік на одну людину;
- обсяг споживання у відсотках по відношенню до норм прожиткового мінімуму й соціальних стандартів;
- запаси базових видів продовольства в днях і у відсотках до річного споживання;
- частка імпорту продовольства в його сукупному споживанні по різних продуктових комплексах;
- обсяг поставок з інших регіонів стосовно власного виробництва;
- обсяг виробництва кінцевого продукту в розрахунку на душу населення.

До загальних критеріїв забезпеченості продовольчої безпеки країни належать відповідність рівня і структури кінцевого споживання продуктів харчування раціональним фізіологічним нормам споживання; наявність виробничого потенціалу сфер продовольчого комплексу, достатнього для виробництва основних продуктів харчування в обсязі й асортименті, який дає

змогу виконати зазначену вимогу; відповідність обсягів і структури експорту-імпорту продовольства безпечному для даного регіону рівню, що визначається можливостями економічно доцільного виробництва основних продуктів харчування; відповідність якості та безпеки продовольства вимогам санітарно-гігієнічних, екологічних і епідеміологічних стандартів споживання.

Отже, політика продовольчого забезпечення – це обґрунтоване поєднання заходів державної підтримки товаровиробників та активної соціальної політики. Продовольча безпека держави гарантується сукупністю економічних і соціальних умов, які забезпечують розвиток не тільки сільського господарства і продовольчого комплексу, але і стабільність усієї економіки. Таким чином, продовольча безпека є одним з основних чинників стабілізації соціально-економічних відносин у країні.

Без сумніву, проблема оцінювання й оптимізації стану продовольчої безпеки є одним із ключових завдань державної політики. А початковим етапом формування вимагає створення системи моніторингу, на яку покладено завдання визначення фактичного її стану, прогнозування внутрішніх та зовнішніх загроз продовольчої безпеки. Система моніторингу продовольчої безпеки зосереджується на таких напрямках: агропромислове виробництво, продовольчий ринок, споживання товарів, харчування населення, якість та безпека продовольчих товарів.

1.1. Особливості продовольчої програми України.

Продовольча безпека держави розглядається як її здатність гарантувати задоволення потреб у продовольстві на рівні, необхідному для нормальної життєдіяльності населення. Забезпечення продовольчої безпеки країн на сучасному етапі повинно розглядатися не тільки в якості стратегічної мети розвитку вітчизняного продовольчого ринку, але й як основа економічної безпеки, соціальної стійкості держави, як серйозний важіль її незалежності в міжнародних відносинах та геополітичній стратегії.

Основою для оцінки продовольчої безпеки є її якісні або кількісні показники. Кількість продовольства на ринку характеризується такою економічною категорією, як пропозиція, а доступність продуктів харчування відображається попитом.

Загалом, стан продовольчої безпеки країни можна охарактеризувати двома критеріями, які за своєю суттю характеризують стан пропозиції та попиту національного продовольчого ринку:

1. Рівноважна ринкова кількість продовольства повинна перевищувати мінімальну потребу в продуктах харчування всього населення країни;
2. Вартість нормативного раціону за ринковими цінами має бути нижчою за доходи всіх верств населення країни.

Критерії виражаються за допомогою відповідних показників-індикаторів, які є характеристикою стану або динаміки змін продовольчої безпеки країни. Одними з основних критеріїв продовольчої безпеки є:

- ступінь задоволення фізіологічних потреб у компонентах та енергетичному складі харчового раціону;
- відповідність харчового раціону обмеженням за вмістом у продуктах шкідливих для здоров'я речовин;
- рівень фізичної та економічної доступності продовольства для різних категорій населення;
- ступінь залежності продовольчого постачання країни та ресурсного забезпечення агропромислового комплексу від імпортних поставок;
- розміри стратегічних, оперативних запасів у співставленні з нормами потреб.

Організація з питань продовольства і сільського господарства при ООН (FAO) розробила систему для аналізу рівня продовольчої безпеки держави, яка налічує 26 показників. Ці показники можна об'єднати у 3 групи: визначальні, результативні та показники ступеня захищеності країни (табл. 1.2).

Таблиця 1.2

Система показників аналізу рівня продовольчої безпеки держави

Група показників	Показники
Визначальні	<ul style="list-style-type: none"> ▪ індекс рівня внутрішніх цін на продовольство, який характеризує економічну доступність товарів; ▪ наявність доступу до поліпшених водних джерел; ▪ наявність доступу до удосконалених санітарно-технічних споруд; ▪ придатність продовольства; ▪ середня дієтична достатність енергопостачання; ▪ середня вартість агрохарчових продуктів; ▪ середня забезпеченість білками; ▪ фізична доступність продовольства ▪ щільність автомобільних шляхів; ▪ щільність залізничних шляхів.
Результативні	<ul style="list-style-type: none"> • динаміка обсягів споживання агрохарчових продуктів; • частка дорослих, що мають знижену масу тіла; • недостатній доступ до продовольства; • частка дітей, віком до 5 років, що мають знижену масу тіла; • частка дітей, віком до 5 років, що відстають у рості; • поширення недоїдання серед населення країни; • частка витрат на продукти харчування найбільш вразливих домогосподарств; • поширеність недостатності харчування; • глибина дефіциту продовольства.
Ступень захищеності країни	<ul style="list-style-type: none"> ▪ динаміка індексу рівня внутрішніх цін на агрохарчові товари; ▪ динаміка показника виробництва продовольства на душу населення; ▪ динаміка показника продовольчих запасів на душу населення; ▪ вартість імпорту агрохарчових товарів понад загальну кількість експорту продовольства; ▪ коефіцієнт залежності від імпорту зернових.

Джерело: складено автором на основі [16].

Перша група містить вирішальні чинники, які характеризують структурні умови продовольчої безпеки. Наприклад, погіршення стану продовольчої безпеки можливе через відсутність адекватної політики щодо застосування заходів допомоги у надзвичайних ситуаціях.

Друга група містить показники, що є наслідками, які провокують загрози продовольчій безпеці через неадекватне споживання продукції чи антропометричні вади людини.

Третю групу формують показники, що представляють інформацію щодо ступеня вразливості продовольчої безпеки відповідно до спостережень минулих подій та їх наслідків для стану продовольчої безпеки [15].

На основі методики визначення основних показників продовольчої безпеки заснованої Кабінетом Міністрів України (починаючи з 2007р.) [17], щорічно розробляється звіт про стан продовольчої безпеки країни. Цей звіт розробляється та аналізується за сімома показниками [18]:

- ✓ емність внутрішнього ринку по окремих агрохарчових продуктах;
- ✓ коефіцієнт витрат на харчування за соціальними групами населення;
- ✓ продовольча незалежність по окремих агрохарчових продуктах;
- ✓ добова енергетична цінність раціону громадянина;
- ✓ економічна доступність агрохарчових продуктів;
- ✓ наявність запасів у ресурсах держави;
- ✓ достатність споживання окремого продукту.

Для оцінки результативності забезпечення продовольчої безпеки треба використовувати певні показники:

- тривалість життя населення;
- темпи росту ВВП країни у розрахунку на 1 особу;
- рівень зайнятості населення;
- темпи росту реальних доходів населення;
- рівень смертності;
- частка витрат на харчування, т.д.

Аналіз цих показників дає можливість оцінити ризики, загрози та наслідки, а також заздалегідь розробити заходи щодо уникнення, мінімізації, швидкого й дешевого усунення усіх негативних наслідків.

Для більш детальної оцінки продовольчої безпеки, потрібно розглянути систему моніторингу економічної доступності продовольства. Моніторинг економічної доступності продовольства можна поділити на п'ять етапів:

1 етап – визначаються показники, які характеризують економічну доступність продовольства;

2 етап – оцінюється платоспроможний попит на продовольство, а також потребує встановлення взаємозв'язку рівня харчування з доходами населення країни, а також з цінами на продовольство;

3 етап – здійснюється оцінка ступеня нерівномірності економічної доступності продовольства;

4 етап – оцінюється енергетична цінність і збалансованість добового раціону споживчих продуктів;

5 етап – проводиться оцінка рівня споживання основних харчових продуктів в сім'ях.

Після виконання цих етапів проводиться оцінка ступеня забезпеченості країни основними видами сільськогосподарської продукції. Наступним визначається рівень самозабезпеченості базовими видами продукції, що виражається ступенем можливого задоволення потреб населення в продовольстві.

Після проведення моніторингу, можна розглянути рівень продовольчої безпеки України. Науковці запропонували реальне уявлення про дійсну продовольчу ситуацію в країні отримувати через порівняння існуючого рівня споживання з граничними рівнями споживання. З цією метою дані автори розробили класифікацію рівнів продовольчого забезпечення населення, побудовану за принципом відповідності продовольчого забезпечення до завдань збільшення народжуваності, збереження здоров'я, активної життєдіяльності людини та досягнення максимально можливої в сучасних умовах середньої тривалості життя. Згідно даної класифікації виділяють сім рівнів продовольчого забезпечення населення в країнах [19]:

- I рівень – катастрофічний. Передбачає добове споживання на одну людину 1500-1800 ккал, характеризується хронічним недоїданням;
- II рівень – критичний. Середньодобове споживання становить (1800-2200 ккал на особу) і достатнє для подолання хронічного недоїдання та існування на межі виживання і забезпечення простого відтворення населення;

- III рівень – мінімальний. Середньодобове забезпечення 2300-2800 ккал на душу населення передбачає наявність таких обсягів продовольчих ресурсів, які унеможливають появу голоду;
- IV рівень – достатній. Середньодобове споживання перебуває у межах 2800-3600 ккал на одну людину, проте воно не збалансоване за елементами живлення, тобто продовольчих ресурсів достатньо для стабільного споживання, але воно не забезпечує здорового способу життя і збільшення його тривалості;
- V рівень – раціональний (нормативний). Середньодобове споживання перебуває у межах 3300-3600 ккал на одну людину;
- VI рівень – оптимальний. Споживання відповідає V рівню не лише збалансованістю за найважливішими харчовими компонентами, а і передбачає споживання екологічно чистих продуктів харчування;
- VII рівень – перспективний. Досягнення такого продовольчого забезпечення для всіх соціальних груп населення, яке дасть змогу вдосконалювати природу людини і максимально продовжувати її активну життєдіяльність, розширюючи межі сучасної природної тривалості життя.

Цей рівень розглядається та оцінюється на основі аналізу стану системи продовольчої безпеки, який наведено у табл. 1.3.

Вирішення продовольчої безпеки країни неможливе без забезпечення якості та безпечності харчових продуктів. Концепція продовольчої безпеки країни повинна охоплювати задоволення фізіологічних потреб населення у безпечних, високоякісних продуктах харчування відповідно до медичних рекомендацій, екологічних умов та індивідуального стану людини.

Оцінка стану продовольчої безпеки України

Стан продовольчої безпеки	Межі виміру рівня	Оцінка стану
Стале продовольче забезпечення	Продовольчі ресурси країни формуються за рахунок власного виробництва, країна має можливість для вивозу продовольства на світові ринки.	Високий
Припустимий рівень продовольчої залежності	Продовольчі ресурси формуються на основі балансу: власне виробництво в межах 80-85%; вивіз продовольства в межах 15-20%; ввіз продовольства в межах 15-20%.	Нормальний
Мінімально припустиме продовольче забезпечення	Рівень, при якому за рахунок власного виробництва забезпечується понад 60%, але не менш 80% споживаного продовольства.	Низький
Передкризовий стан продовольчого забезпечення	Рівень, нижче якого настає залежність від імпорту, потреби населення в продовольстві, задовольняються за рахунок власного виробництва менш 60 %	Загрозливий
Кризовий	Повна залежність від імпорту	Критичний

Джерело: складено на основі [20].

Одним із шляхів досягнення продовольчої безпеки є дотримання санітарно-гігієнічних вимог, технологічних інструкцій, рецептур, режимів

оброблення, зберігання, транспортування, реалізації сировини і готової продукції.

Таким чином, якість – один з основних аспектів продовольчої безпеки. Для вирішення цієї проблеми необхідно створити систему безпеки, яка дає змогу запобігти ризику отримання неякісної продукції. Наприклад це можливо здійснити за умови: вдосконалення методології оцінки якості харчових продуктів і продовольчої сировини; переходу від контролю готової продукції до контролю на стадії її виробництва на всьому технологічному ланцюгу; розроблення системи прогнозування показників якості; розроблення, освоєння і впровадження системи інтегрального контролю сировини і харчових продуктів, і застосування високоефективних методів контролю; розроблення методик якісного і кількісного аналізу ризику порушення функціонування технологічних систем, які погіршують якість продукції, що виготовляється.

Отже, розглянувши таку певну кількість індикаторів та показників, можна сказати, що рівень продовольчої безпеки України знаходиться на незадовільному рівні. Також при наявності такої великої кількості засобів для аналізу, майже зовсім відсутній державний контроль за фактичними даними цих показників.

Система індикаторів не в змозі задовольнити фактичні потреби населення, але саме дані критерії вказують на проблемні місця та допомагають у їх відстеженні, але при умові їх постійного контролю. А отримані результати аналізу конкретизують та надають розгорнутий аналіз ситуації в країні з продовольчого забезпечення за декілька років.

Тому, основними рекомендаціями в даній ситуації є опрацювання та постійний контроль зі сторони органів влади за фактичними даними існуючої системи індикаторів. Які повинні використовуватись як система даних по удосконалення продовольчої ситуації в країні.

Висновок до розділу 1

Проблема продовольчої безпеки є досить актуальною в економічних дослідженнях та має багато визначень і аспектів. Продовольча проблема несе багато розбіжностей та впливу у функціонуванні економічного механізму держави, а також у її зовнішньоторговельні відносини.

Виділяючи національну продовольчу безпеку як генеральну ціль аграрної політики, науковці, які займаються продовольчою безпекою, пропонують зосередити увагу на наступних її аспектах: продовольчому, сільськогосподарському, зовнішньоекономічному, агропромисловому, а також соціальному.

Сільськогосподарський аспект показує використання аграрного потенціалу країни у виробництві необхідних обсягів сільськогосподарської сировини та продовольства і характеризується відповідними показниками ефективності сільського господарства: урожайність культур, продуктивність тварин, продуктивність сільськогосподарських угідь, продуктивність праці, рентабельність виробництва, фондівдача тощо.

Агропромисловий аспект дозволяє зробити аналіз матеріально-технічної бази сільського господарства, харчової промисловості та оцінити потенціал і ефективність переробних галузей, стан функціонування маркетингової сфери.

Зовнішньоторговий аспект відображає взаємозв'язок світового і внутрішніх сільськогосподарських ринків, що характеризується показниками обсягів імпорту і експорту кожного із продуктів; балансами ввезення і вивезення сільськогосподарської продукції і продуктів харчування; цінами на різні види сільськогосподарської продукції і продовольства власного і імпортного виробництва, відношенням їх рівня на внутрішньому і світовому ринках; показниками кон'юнктури зовнішніх ринків сільськогосподарської продукції і продовольства тощо.

Соціальний аспект охоплює питання платоспроможного доступу населення до продовольства, соціального захисту малозабезпечених

категорій населення, посилення адресності соціальної політики, досягнення селом рівних з містом умов отримання реальних грошових доходів та соціального обслуговування, однакових умов соціального забезпечення для всіх груп населення незалежно від виду трудової діяльності та місця проживання тощо.

У процесі дослідження виявлено фактори, що зумовлюють дефіцит продуктів харчування. Деякі з цих факторів: низька купівельна спроможність населення, незбалансованість економічного механізму, коливання цін, зростання світового попиту на агрохарчові товари.

РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ГЛОБАЛЬНИХ ВИКЛИКІВ

2.1. Моніторинг загроз у системі забезпечення продовольчої безпеки в Україні.

Вирішення проблем продовольства здійснюється на різних рівнях: світовому рівні, на рівні окремої країни, регіональному рівні, рівні бізнес-структур, на рівні людини. Це потребує значних фінансових інвестицій, які пов'язані із заходами запобігання внутрішнім та зовнішнім загрозам продовольчої безпеки.

Внутрішня та зовнішня безпека організовані за такими напрямками[21]:

- Безпека здоров'я людини через якість харчування;
- Безпека конкурентоспроможності бізнесу через якість продукції;
- Безпека регіону – через екологічність продукції та сировини;
- Безпека країни – через забезпечення країни власними продуктами харчування;
- Світова продовольча безпека – через забезпечення населення збалансованим харчуванням.

Глобальні проблеми забезпечення продовольством тісно пов'язані із стійким розвитком сільського господарства та переробних галузей виробництва продуктів харчування, з постійним зростанням населення планети та необхідністю забезпечення збалансованості його харчування.

Забезпечити відповідний рівень продовольчої безпеки в Україні заважає:

- Повільне завантаження міжнародних стандартів і систем якості продуктів харчування;
- Недостатній рівень інноваційного та технічного розвитку галузей АПК;
- Відсутність економічних програм розвитку переробної галузі;
- Відсутність земельної реформи та діючих законодавчих важелів призводить до нераціонального використання земель сільськогосподарського призначення;

- Низький рівень забезпечення переробної промисловості.

Негативні зміни факторів зовнішнього і внутрішнього середовища, які знижують рівень продовольчої безпеки є її загрозами. Низький рівень розвитку сільського господарства пояснюється відсутністю ефективного власника, безгосподарним ставленням до землі, недосконалими технологіями виробництва, необґрунтованою ціновою політикою, відсутністю достатньої кількості сільськогосподарської техніки та її низькою якістю.

Площа сільськогосподарських угідь в Україні становить 41,9 млн.га. Понад 3,5 млн.га забруднено і майже 65 тис.га взагалі виведено із землекористування.

Агрегований рейтинг бізнес-середовища регіонів України свідчить про суттєві диспропорції у розвитку регіонів (Додаток А). Агрегований рейтинг бізнес-середовища регіонів, що розраховується як середнє геометричне рейтингів за такими показниками – зростання промислового виробництва; зростання у будівництві; зростання інвестицій в основний капітал; приріст прямих іноземних інвестицій.

Стан міжнародної продовольчої безпеки вважається забезпеченим, якщо рівень перехідних запасів зерна відповідає 60 дням світового споживання або 17% від усього споживання.

Специфіка забезпечення продовольчої безпеки України, на відміну від деяких інших країн, повинна полягати не лише у максимальному забезпеченні власних потреб, але й у створенні потужного експортного потенціалу.

Особливе занепокоєння викликає те, що існуючий стан споживання продовольчих товарів не відповідає вимогам нормального відтворення робочої сили в Україні. Рівень споживання на душу населення є нижчим від рекомендованих норм: по овочах і баштанних культурах на 47%, плодах і ягодах на 59%, м'ясу і м'ясопродуктах на 40%, рибі і рибопродуктах на 79% [22].

В Україні оцінку потреб у продовольстві в масштабах країни традиційно проводять з використанням норм раціонального харчування, які розробляються УкрНДІ гігієни харчування з урахуванням вимог Всесвітньої організації охорони здоров'я. Мінімальний фізіологічний норматив енергетичної насиченості раціону однієї людини становить 2928 ккал на добу за умови, що раціон є збалансованим за групами продуктів харчування, мінеральним та вітамінним складом.

Добова потреба дорослого населення у білках, жирах, вуглеводах та енергії визначається окремо для різних категорій населення з урахуванням груп за інтенсивністю праці. Вона коливається в межах від 2000 до 3500 ккал. Тобто, граничне значення критерію на рівні 2500 ккал та, навіть, 3000 ккал на добу, не може бути прийнятним, оскільки не враховує випадків, коли потреба у споживанні продуктів є об'єктивно більшою через інтенсивність праці [23].

Оптимальною вважається ситуація, коли фактичне споживання продуктів харчування особою впродовж року відповідає раціональній нормі, тобто коефіцієнт співвідношення між фактичним і раціональним споживанням (індикатор достатності споживання) дорівнює одиниці (Додаток Б).

Офіційна методика визначення індикаторів продовольчої безпеки називає критичним значення даного показника в обсягах 60%. Проте у світовій практиці прийнято визначати рівень життя як низький, коли витрати домогосподарства на придбання продуктів харчування перевищують 50%. За даними Держкомстату, у 2018 р. сукупні витрати домогосподарств становили 3456 грн на місяць, що на 12,5% більше за рівень попереднього року. Із загальної суми домогосподарства витрачали на харчування 1836,69 грн на місяць проти 1639,92 грн у 2017 р [24].

У загальній структурі витрат на харчування у 2016 р. найбільшу питому вагу займали витрати на м'ясні продукти – 23%, хлібопродукти – 13%, молочні продукти – 13%, овочі – 10%. Індикатор економічної доступності продуктів харчування у 2016 р. становив 53,4%, що на 0,3%

вище порівняно із попереднім роком, однак значно нижче за рівень розвинених країн [25]. Одночасно варто відзначити значну диференціацію даного показника у розрізі окремих регіонів країни (рис. 2.1).

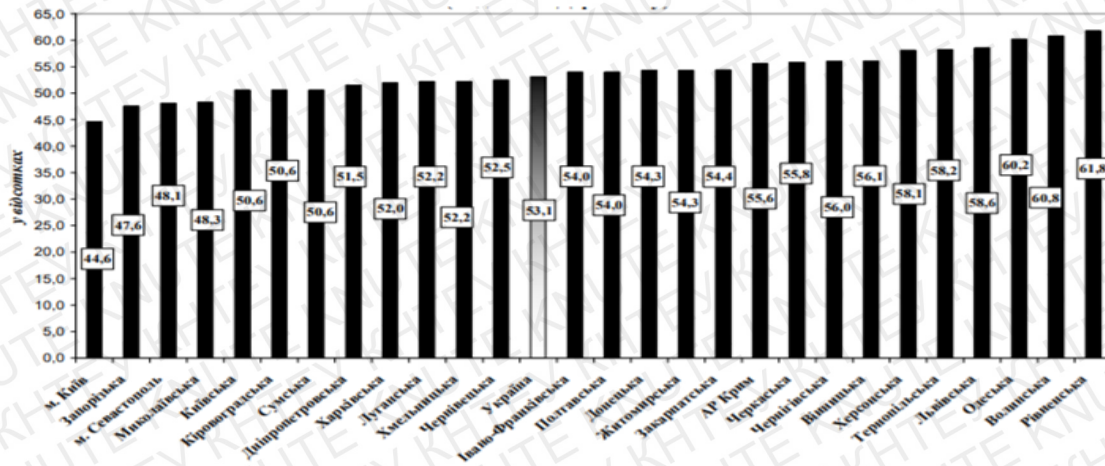

Рис. 2.1. Питома вага витрат на харчування в структурі сукупних витрат домогосподарств 2018р. [28].

Найменшу частину сукупних витрат на придбання продуктів харчування витрачали жителі Києва (44,6%), а також Запорізької (47,6%) та Миколаївської (48,3%) областей. Водночас у трьох регіонах України: Волинській, Рівненській та Одеській областях частка витрат на харчування перевищувала навіть встановлений граничний критерій для цього індикатора. Це свідчить про необхідність детального оцінювання загроз продовольчій безпеці саме цих регіонів, оскільки за умови навіть незначного підвищення цін на продовольство, вагома частина населення таких регіонів втратить можливість придбання необхідної для нормального харчування кількості продуктів. Така значна регіональна диференціація економічної доступності продовольства стала наслідком значної регіональної диференціації обсягів споживання окремих груп продуктів харчування (табл. 2.1., табл. 2.2.).

Роль держави полягає також у забезпеченні необхідних потреб населення в харчових продуктах, у досягненні збалансованого раціону харчування (жири, білки, вуглеводи, вітаміни та інші поживні речовини).

Таблиця 2.1

Споживання основних видів продовольства у 2017 році у розрізі регіонів

	Групи продовольства:								
	хліб	м'ясо	молоко	яйця	риба	овочі	плоди, ягоди	картопля	цукор
Україна	100,8	51,7	200,0	273	10,8	159,7	52,8	143,4	30,4
Вінницька	114,0	54,4	200,9	293	13,3	170,9	58,2	186,9	33,9
Волинська	103,5	51,6	210,1	267	10,2	155,3	42,1	183,9	30,5
Дніпропетровська	93,6	64,1	200,3	294	11,3	173,5	61,1	124,8	30,6
Житомирська	110,4	50,2	207,2	313	14,3	160,8	49,0	189,2	31,6
Закарпатська	114,4	47,0	221,1	254	7,1	154,9	51,3	143,0	32,7
Запорізька	92,5	52,2	164,6	267	12,2	158,1	49,7	107,6	33,0
Івано- Франківська	115,4	43,9	273,0	249	7,3	143,9	49,2	190,8	33,0
Київська	80,5	63,8	204,6	296	15,1	174,1	75,8	133,0	24,1
Кіровоградська	105,6	54,3	199,8	304	10,7	172,5	45,8	151,0	32,6
Львівська	97,3	50,7	214,4	271	8,3	155,1	48,8	183,9	29,4
Миколаївська	102,0	48,1	202,0	261	10,6	176,4	51,3	115,6	30,3
Одеська	104,4	48,0	180,7	268	14,7	150,1	57,6	107,1	30,6
Полтавська	102,0	50,9	210,0	280	10,3	182,6	52,1	146,7	28,4
Рівненська	98,4	46,4	198,8	275	8,1	149,9	41,0	178,2	29,4
Сумська	106,9	47,6	192,3	272	8,3	156,7	39,6	178,2	33,8
Тернопільська	100,4	47,5	236,2	275	8,0	160,9	45,2	167,8	27,3
Харківська	95,5	52,0	220,9	269	8,7	171,1	55,3	127,0	28,4
Херсонська	115,0	53,1	204,4	268	12,4	163,9	48,1	139,4	34,9
Хмельницька	110,4	49,0	223,4	275	8,3	148,7	59,1	187,1	29,4
Черкаська	114,0	48,5	206,2	276	13,1	161,3	50,9	158,8	36,9
Чернівецька	105,6	42,4	240,8	264	7,8	175,2	61,7	155,9	31,6
Чернігівська	112,9	48,1	217,7	271	9,8	162,5	43,7	175,6	35,0

Джерело: складено на основі [26].

За даними таблиці 2.1 та таблиці 2.2 можна зробити аналіз, та розрахувати темп росту/приросту, щоб побачити у скільки разів, а також на скільки % змінився поточний рівень показника, порівняно з попереднім або базовим періодом.

Таблиця 2.2.

**Споживання основних груп продуктів харчування у розрізі регіонів
України, кг на одну особу, 2018р.**

	Групи продовольства:								
	хліб	м'ясо	молоко	яйця	риба	овочі	плоди, ягоди	картопля	цукор
Україна	110,4	51,2	204,9	310	13,4	162,8	38,5	139,3	38,5
Вінницька	121,7	49,7	210,7	320	15,4	177,7	43,8	172,1	43,8
Волинська	127,6	50,3	240,9	270	11,8	157,2	37,5	183,8	37,5
Дніпропетровська	105,3	56,6	170,6	326	13,7	165,0	37,5	106,4	37,5
Житомирська	114,3	45,8	233,1	321	12,9	138,5	37,1	199,7	37,1
Закарпатська	121,0	47,0	242,4	275	7,8	148,8	40,4	132,3	40,4
Запорізька	106,6	51,9	178,0	304	14,3	165,8	40,6	108,0	40,6
Івано- Франківська	116,3	40,2	260,1	265	8,3	117,5	39,0	184,0	39,0
Київська	84,0	63,7	199,9	342	16,9	162,5	35,0	116,5	35,0
Кіровоградська	112,7	48,3	192,7	314	10,7	174,3	35,3	146,7	35,3
Львівська	105,9	45,4	207,6	287	10,8	147,8	36,4	177,8	36,4
Миколаївська	120,1	46,2	212,2	301	15,5	195,8	43,3	101,2	43,3
Одеська	115,6	44,4	180,0	302	18,5	174,8	39,6	108,3	39,6
Полтавська	117,6	52,4	222,5	347	13,3	198,9	37,3	139,2	37,3
Рівненська	116,1	47,9	239,0	308	10,5	148,0	40,2	173,0	40,2
Сумська	114,6	44,7	210,7	304	9,9	162,0	38,4	185,0	38,4
Тернопільська	114,9	45,2	234,6	285	9,3	149,1	35,0	176,7	35,0
Харківська	109,0	54,2	217,7	298	10,7	163,4	32,7	113,5	32,7
Херсонська	129,4	46,4	184,6	304	15,0	194,9	46,3	139,8	46,3
Хмельницька	106,8	43,5	242,1	319	9,8	144,1	35,4	197,2	35,4
Черкаська	125,8	43,1	218,1	304	17,6	188,0	44,4	154,7	44,4
Чернівецька	118,7	41,7	243,9	303	10,6	167,2	38,4	143,7	38,4
Чернігівська	122,2	44,2	241,5	290	13,8	174,5	45,9	175,7	45,9

Джерело: складено на основі [26].

Темп зростання знайдемо шляхом відносини даних другого року на перший рік і помножений на 100%. Темп приросту знаходимо відніманням з одержаної цифри 100%. Результати розрахунків наведені у табл. 2.3.

Таблиця 2.3

Темп росту/приросту споживання основних груп продуктів харчування, % 2017/2018р.

Регіони, обл	Групи продуктів харчування								
	хліб	м'ясо	молоко	яйця,шт	риба	овочі	плоди, ягоди	картопля	Цукор
Україна	109,5	99,0	102,0	113,6	124,1	101,9	99,6	97,1	126,6
	/	/	/	/	/	/	/	/	/
	9,5	-1	2	13,6	24,1	1,9	-0,4	-2,9	26,6
Вінницька	106,8	91,4	104,9	109,2	115,8	103,9	93,8	92,0	129,2
	/	/	/	/	/	/	/	/	/
	6,8	-8,6	4,9	9,2	15,8	3,9	-6,2	-8,0	29,2
Волинська	123,3	97,5	114,7	101,1	115,7	101,2	101,4	99,9	122,9
	/	/	/	/	/	/	/	/	/
	23,3	-2,5	14,7	1,1	15,7	1,2	1,4	-0,1	22,9
Дніпропетровська	112,5	88,3	85,2	110,9	121,2	95,1	102,1	85,3	122,5
	/	/	/	/	/	/	/	/	/
	12,5	-11,7	-14,8	10,9	21,2	-4,9	2,1	-14,7	22,5
Житомирська	103,5	91,2	112,5	102,6	90,2	86,1	85,5	105,5	117,4
	/	/	/	/	/	/	/	/	/
	3,5	-8,8	12,5	2,6	-9,8	-13,9	-14,5	5,5	17,4
Закарпатська	105,8	100,0	109,6	108,3	109,9	96,1	87,8	92,5	123,5
	/	/	/	/	/	/	/	/	/
	5,8	0,0	9,6	8,3	9,9	-3,9	-12,2	-7,5	23,5
Запорізька	115,2	99,4	108,1	113,9	117,2	104,9	93,4	100,4	123,0
	/	/	/	/	/	/	/	/	/
	15,2	-0,6	8,1	13,9	17,2	4,9	-6,6	0,4	23,0
Івано-Франківська	100,8	91,6	95,3	106,4	113,7	81,7	77,8	96,4	118,2
	/	/	/	/	/	/	/	/	/
	0,8	-8,4	-4,7	6,4	13,7	-18,3	-22,2	-3,6	18,2

Закінчення табл. 2.3

Київська	104,3 / 4,3	99,8 / -0,2	97,7 / 2,3	115,5 / 15,5	111,9 / 11,9	93,3 / -6,7	98,2 / -1,8	87,6 / -12,4	145,2 / 45,2
Кіровоградська	106,7 / 6,7	89,0 / -11,0	96,4 / -3,5	103,3 / 3,3	100,0 / 0,0	101,0 / 1,0	93,7 / -6,3	97,2 / -2,8	108,3 / 8,3
Львівська	108,8 / 8,8	89,5 / -10,5	96,8 / -3,2	105,9 / 5,9	147,9 / 47,9	95,3 / -4,7	94,1 / -5,9	96,7 / 3,3	123,8 / 23,8
Миколаївська	117,7 / 17,7	96,0 / -4,0	105,0 / 5,0	115,3 / 15,3	146,2 / 46,2	110,9 / 10,9	95,7 / -4,3	87,5 / -12,5	142,9 / 42,9
Одеська	110,7 / 10,7	92,5 / -7,5	99,6 / -0,4	112,7 / 12,7	125,9 / 25,9	116,5 / 16,5	115,8 / 15,8	101,1 / 1,1	129,4 / 29,4
Полтавська	115,3 / 15,3	102,9 / 2,9	106,0 / 6,0	123,9 / 23,9	129,1 / 29,1	108,9 / 8,9	100,4 / 0,4	94,9 / -5,1	131,3 / 31,3
Рівненська	117,9 / 17,9	103,2 / 3,2	120,2 / 20,2	112,0 / 12,0	129,6 / 29,6	98,7 / -1,3	103,4 / 3,4	97,1 / -2,9	136,7 / 36,7
Сумська	107,2 / 7,2	94,0 / -6,0	109,6 / 9,6	111,8 / 11,8	119,3 / 19,3	103,4 / 3,4	101,3 / 1,3	103,8 / 3,8	113,6 / 13,6
Тернопільська	114,4 / 14,4	95,2 / -4,8	99,3 / -0,7	103,6 / 3,6	116,3 / 16,3	92,7 / -7,3	84,7 / -15,3	105,3 / 5,3	128,2 / 28,2
Харківська	114,1 / 14,1	104,2 / 4,2	98,6 / -1,4	110,8 / 10,8	122,9 / 22,9	95,5 / -4,5	91,1 / -8,9	89,4 / -10,6	115,1 / 15,1
Херсонська	112,5 / 12,5	87,4 / -12,6	90,3 / -9,7	113,4 / 13,4	120,9 / 20,9	118,9 / 18,9	107,3 / 7,3	100,3 / 0,3	132,7 / 32,7

Закінчення табл. 2.3

Хмельницька	96,7 / -3,2	88,8 / -11,2	108,4 / 8,4	116,0 / 16,0	118,1 / 18,1	96,9 / -3,1	85,4 / -14,6	105,4 / 5,4	120,4 / 20,4
Черкаська	110,4 / 10,4	109,5 / 9,5	105,8 / 5,8	110,1 / 10,1	134,4 / 34,4	116,6 / 16,6	96,7 / -3,3	97,4 / -2,6	120,3 / 20,3
Чернівецька	112,4 / 12,4	98,3 / -1,7	101,3 / 1,3	114,8 / 14,8	135,9 / 35,9	95,4 / -4,6	88,0 / -12,0	92,2 / -7,8	121,5 / 21,5
Чернігівська	108,2 / 8,2	91,9 / -8,1	110,9 / 10,9	107,0 / 7,0	140,8 / 40,8	107,4 / 7,4	100,7 / 0,7	100,1 / 0,1	131,1 / 31,1

За результатами проведеного аналізу по відношенню до 100% можна зробити висновок, що споживання у регіонах різне, тому і показники різняться. Майже у всіх областях значно зменшилось використання м'яса у раціоні, а риби та яєць навпаки підвищилось. Це трапляється у результаті того, що якість товарів має великі питання, а також головною причиною цьому є критична недостатність коштів та великі ціни на продукти. Люди роблять вибір в напрямку більш шкідливих та дешевих товарів.

Неспроможність людей прогодувати себе та свою сім'ю, негативно впливає на соціально-політичну ситуацію в Україні. Це викликає роздратування, озлобленість та спричиняє незаконні дії людей. Такі ситуації можуть спровокувати соціальний хаос, що негативно та неочікувано відобразиться на Україні.

Підвищення якості продуктів харчування та її відповідність міжнародним стандартам має забезпечити виробництво стандартизованої продукції сільського господарства та харчового виробництва, а як наслідок наповнення внутрішнього ринку високоякісними продуктами харчування.

Більш раціональним буде сприянню створенню незалежних сертифікованих центрів оцінки якості та безпечності продуктів харчування, які на основі відповідного аналізу мали б можливість маркувати продукцію відповідним знаком якості; адаптація законодавства до санітарних вимог стосовно продуктів харчування та кормів, а також умов утримання тварин.

Всі загрози продовольчої безпеки потребують повних змін в технології та технологічному забезпеченні галузей, що неможливо при відсутності відповідного фінансування.

Таким чином, до загроз продовольчої безпеки України можна віднести такі фактори:

- Невідповідальність споживання продовольчих товарів встановленим нормам;
- Низька екологічність продуктів харчування;
- Низький рівень запасів;
- Невідповідність якості харчових продуктів міжнародним стандартам;
- Нестача фінансування розвитку галузей АПК.

Для вирішення проблем, пов'язаних із вищезазначеними загрозами, буде необхідним здійснити наступні заходи:

- Прийняти закон «Про продовольчу безпеку України»;
- Розробити фінансову програму підтримки вітчизняного товаровиробника продуктів харчування;
- Розробити безпомилкову програму сертифікації оцінки якості та безпечності технологій виробництва продуктів харчування;
- Розробити систему організації моніторингу експортно-імпортних операцій сировини та продовольства.

Забезпечення продовольчої безпеки держави є важливим та складним завданням, а вирішення якого можливе тільки за державної підтримки, тому запропоновані заходи для забезпечення відповідного рівня продовольчої безпеки дозволять запобігти вищезазначеним загрозам.

2.2. Оцінка продовольчої безпеки в умовах глобальної конкуренції.

Оцінювання та моніторинг рівня продовольчої безпеки країн здійснюється за Глобальним індексом продовольчої безпеки (Global Food Security Index - GFSI), який розраховується з 2012 року і публікується виданням The Economist Intelligence Unit [27]. Глобальний індекс продовольчої безпеки являє собою динамічну кількісну і якісну модель порівняльного аналізу, побудовану на основі 28 унікальних показників, яка вимірює рівень продовольчої безпеки як в країнах, що розвиваються, так і в розвинених країнах. Загалом індекс продовольчої безпеки розраховується для 113 країн.

Даний індекс всебічно досліджує продовольчу безпеку за трьома базовими параметрами, серед них: цінова доступність, фізична доступність/наявність продуктів харчування, якість та безпечність. Починаючи з 2017 року Глобальний індекс продовольчої безпеки включає поправочний коефіцієнт «Ресурси і сталий розвиток», який враховує необхідність збереження ресурсів, адаптації до змін клімату та ощадливого землеробства [28].

До субіндексу «Цінова доступність» включається: частка споживання продовольства в доходах домашніх господарств; відсоток населення, нижче порога бідності; ВВП на душу населення; тарифи на імпорт сільськогосподарської продукції; наявність соціальних програм продовольчої підтримки населення; доступність до фінансових ресурсів для фермерських господарств.

До субіндексу «Фізична доступність» відносяться: забезпеченість поставками продовольства; середньорічні поставки продовольства; залежність від продовольчої допомоги; державні дослідження й розробки; сільськогосподарська інфраструктура; наявність належних продовольчих складів; дорожня інфраструктура; портова інфраструктура; політична стабільність; корупція; урбанізація; продовольчі втрати.

Субіндекс «Якість та безпечність» включає: асортиментний ряд харчової продукції; продовольчі стандарти; національні харчові принципи/регламенти; національну продовольчу стратегію; моніторинг та спостереження за продовольством; вміст поживних речовин, у т.ч. вітаміну А, заліза тваринного та рослинного походження, протеїнів; харчову безпеку; частку населення, яка має доступ до питної води; наявність продуктового сектора.

Субіндекс «Природні ресурси і стійкість» характеризує: зовнішній вплив природних ресурсів, у т.ч. зміну температурного режиму; зобов'язання з управління впливом навколишнього середовища та ін. Використовуючи такі показники як зміна температури, виснаження водних ресурсів, що входять в категорію «Ресурси і сталий розвиток», можна вимірювати вплив на екологію в світових масштабах. До інших вихідним параметрів розрахунку

Глобального індексу продовольчої безпеки відносяться: недоїдання, відсоток дітей з відсталим розвитком, відсоток дітей з недостатньою вагою, дефіцит продовольства, індекс розвитку людського потенціалу, глобальний індекс гендерної рівності, рівень ожиріння та ін.

До ТОП-10 рейтингу країн за Глобальним індексом продовольчої безпеки в 2018 році увійшли: Сінгапур (1 місце; 85,9 бали), Ірландія (2 місце; 85,5 балів), Великобританія (3 місце; 85 балів), США (4 місце; 85 балів), Нідерланди (5 місце; 84,7 балів), Австралія (6 місце; 83,7 балів), Швейцарія (7 місце; 83,5 балів), Фінляндія (8 місце, 83,3 бали), Канада (9 місце, 83,2 бали), Франція (10 місце, 82,9 балів). До речі, Сінгапур вперше посів лідируючу позицію в рейтингу GFSI 2018 року, частково завдячуючи зростанню ВВП на душу населення майже на 30 %, починаючи з 2012 року [29].

Рейтинг України за індексом продовольчої безпеки GFSI в 2012-2018 роках наведено в таблиці 2.4. Як бачимо, в 2012-2013 роках Україна знаходилась на 53 місці в загальному рейтингу продовольчої безпеки з 113

країн, опустившись на 10 позицій в 2015 році. Протягом 2016-2018 років країна в загальному рейтингу продовольчої безпеки займала 63 місце. У цілому індекс продовольчої безпеки України за сім останніх років дещо знизився до рівня 55,7 балів з 100 можливих.

Таблиця 2.4

**Рейтинг України за Глобальним індексом продовольчої безпеки GFSI
в 2013–2019 роках**

Значення показника		2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Індекс продовольчої безпеки	Рейтинг	53	53	54	64	63	63	63
	Значення	57,8	57,6	56,6	54,4	55,2	54,1	55,7
Цінова доступність	Рейтинг	53	53	56	57	58	59	66
	Значення	57	57,4	57,6	57,1	57,2	55,7	54,1
Фізична доступність	Рейтинг	57	59	66	79	79	78	73
	Значення	55,6	55,2	52,4	48,7	49,6	50,2	53,8
Якість та безпечність	Рейтинг	45	46	46	48	47	51	46
	Значення	65,4	64,7	65,6	63	65,1	61	65,2
Природні ресурси і сталий розвиток	Рейтинг	x	x	x	x	x	74	76
	Значення	x	x	x	x	x	58,2	57,5

Джерело: складено на основі [30].

На рисунку 2.2 наведено значення субіндексів продовольчої безпеки України в 2018 році в порівнянні з середніми світовими значеннями. Позитивно оцінюються значення з вищими балами, максимально можливе значення – 100 балів.

На основі аналізу субіндексів глобального індексу продовольчої безпеки, найвище значення Україна за даними 2018 року отримала в категорії «Якість і безпечність продуктів харчування» – 65,2 балів (46 місце), що на 4,9 балів вище за середньосвітове значення; в категорії «Цінова доступність продуктів харчування» – 54,1 бали (66 місце), що на 4,3 нижче за середньосвітове значення [31].

В категорії «Наявність продуктів харчування» Україна за даними 2018 року отримала 53,8 балів (73 місце), що на 2,5 бали нижче за середньосвітове

значення; за природними ресурсами і сталим розвитком – 57,5 балів (76 місце), що на 0,7 нижче за середньосвітове значення [31].

Рис. 2.2 Порівняльний аналіз значень субіндексів продовольчої безпеки України з середніми світовими значеннями в 2018 році [32]

При більш поглибленому аналізі складових субіндексів продовольчої безпеки країни (Додаток Г), можна сформулювати наступні висновки. Україна отримала достатньо високі бали за тарифами на імпорт сільськогосподарської продукції - 85,1 балів (18 місце), за урбанізацією - 85,1 балів (28 місце).

Середні значення країна отримала за наявністю соціальних програм продовольчої підтримки населення – 75 балів (45 місце); за забезпеченістю поставками продовольства – 64,5 балів (48 місце); за асортиментним рядом харчової продукції – 67,2 балів (39 місце); за вмістом поживних речовин – 52 бали (46 місце); за вмістом протеїнів – 53,8 балів (43 місце) [33].

Помірні значення Україна отримала за ВВП на душу населення - 6,2 балів (67 місце); за доступом до фінансових ресурсів для фермерських господарств – 50 балів (60 місце); за сільськогосподарською інфраструктурою – 41,7 балів (78 місце); за волатильністю

сільськогосподарського виробництва – 84,6 балів (78 місце), за продовольчими стандартами – 65,4 балів (67 місце) [34].

У той же час Україна демонструє низькі бали за рівнем політичної стабільності – 11,8 балів (107 місце та високим рівнем корупції (90 місце).

Отже, дослідження рейтингу України за індексом продовольчої безпеки дозволило сформувані наступні висновки. Аграрний сектор і харчова промисловість України безперечно спроможні задовольнити потреби як внутрішнього ринку, так і забезпечити провідні позиції на світовому ринку сільськогосподарської продукції та продовольства, здійснивши вагомий внесок у вирішення глобальної продовольчої проблеми. Разом з тим, входження України до світового економічного простору, посилення процесів глобалізації, лібералізації торгівлі потребують адаптації до нових та постійно змінних умов з подальшим удосконаленням продовольчих стандартів, розвитком сільськогосподарської інфраструктури, забезпеченням доступності до фінансових ресурсів для фермерських господарств тощо.

Висновки до розділу 2

Останніми роками все більший вплив на розвиток ідей продовольчої безпеки справляє концепція сталого розвитку, яка передбачає взаємозв'язок і дотримання раціональних пропорцій дії економічних, екологічних, технологічних і соціально-демографічних чинників на сільськогосподарське виробництво. Забезпечення продовольчої безпеки на кожному рівні зумовлюється внутрішніми і зовнішніми чинниками. На стан внутрішньої продовольчої безпеки кожного рівня частково впливає продовольча безпека нижчого рівня.

Продовольча проблема належить до категорії глобальних. Для розв'язання продовольчої проблеми недостатньо зусиль окремої держави, а потрібне добре налагоджене співробітництво всіх країн, незалежно від їх суспільного ладу.

Результати проведеного дослідження показують, що необхідного рівня продовольчої безпеки в Україні ще не досягнуто. Невідповідність сучасного

рівня розвитку національного агропродовольчого ринку призвела до незбалансованості харчування населення, в результаті чого структура споживання харчування людей та багатьох найважливіших продовольчих товарів істотно відрізняється від рекомендованих науково обґрунтованих норм харчування. Як і в попередні роки, загрозу продовольчій безпеці становить недостатній соціально-економічний рівень життя населення – низькі доходи та зростання цін на продукти харчування. У контексті забезпечення продовольчої безпеки країні важливим напрямом державної економічної та соціальної політики є фінансова підтримка малозабезпечених громадян і підвищення життєвого рівня населення.

Серед основних ризиків, які можуть перешкоджати забезпеченню продовольчої безпеки держави, відзначені: низька платоспроможність населення, значна залежність вітчизняного агрохарчового сектора економіки від зовнішньоекономічної політики, неефективна діяльність торговельних мереж по відношенню до постачальників і споживачів агрохарчової продукції.

Торговельні мережі є проблемним елементом у функціонуванні економічного механізму забезпечення продовольчої безпеки України. Вони завищують торговельні надбавки, необґрунтовано затягують розрахунки з постачальниками агрохарчових товарів, нав'язують додаткові й непотрібні послуги, перекладають ризики на товаровиробників, дискримінують інтереси малих і середніх підприємств.

РОЗДІЛ 3. ШЛЯХИ ОПТИМІЗАЦІЇ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯТА УСУНЕННЯ ЗАГРОЗ ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ В УКРАЇНІ

3.1. Оптимізація забезпечення та фактори підвищення рівня продовольчої безпеки в Україні.

Оскільки продовольча безпека є важливим елементом економічної політики держави, важливою дією буде оптимізувати та підвищити її рівень.

Для покращення продовольчої безпеки, насамперед потрібно спрямувати сили на забезпечення стабільного виробництва продуктів харчування, забезпечення доступності їх отримання та використання населенням відповідно до фізіологічних норм споживання за рахунок власного виробництва та надходження від імпорту.

Для вирішення глобальної продовольчої проблеми, потрібно розглядати її у різних площинах:

- використання і збереження землі як головного природного чинника, що забезпечує потреби людства у продовольстві;
- розвиток аграрної науки як головний фактор забезпечення зростання агрохарчових ресурсів планети;
- тенденції збільшення обсягів виробництва сільськогосподарської продукції та продуктів харчування;
- тощо.

Важливим аспектом продовольчої проблеми потрібно відзначити екологічний, який характеризує здатність держави до забезпечення природної рівноваги при виробництві сільськогосподарської продукції, її переробці, реалізації та споживання продуктів харчування. Економічний аспект має враховуватися при удосконаленні економічного механізму забезпечення продовольчої безпеки держави.

Одними з вирішальних факторів забезпечення продовольчої безпеки держави має стати формування достатнього рівня платоспроможності населення та достатньої пропозиції продукції. Актуальним для розв'язання

продовольчої проблеми країни є гарантування продовольчої незалежності держави.

До основних загроз забезпечення продовольчої безпеки слід віднести:

- економічна недоступність продовольства через невисокі та нестабільні доходи населення, зростання споживчих цін на продовольчі товари більш швидкими темпами, ніж доходи населення;
- неможливість здобуття екологічно безпечної для здоров'я продовольчої продукції, низький рівень якості та безпеки продовольства;
- фізична недоступність через недостатнє виробництво продовольства, недостатній розвиток ринкової інфраструктури.

Вирішення проблеми забезпечення продовольчої безпеки повинен бути важливим пріоритетом державної політики усіх держав і об'єктом наукових досліджень.

Гарантією ефективності регіональної системи продовольчої безпеки повинно відігравати важливу роль наявність процедур комплексної діагностики її стану, яка дає змогу врахувати взаємозв'язок різних чинників. Адекватна система показників має характеризувати стан основних чинників продовольчої безпеки. Наприклад, таких найважливіших чинників як: рівень і структура кінцевого споживання продуктів харчування; стан продовольчого потенціалу сфер АПК і природних ресурсів сільськогосподарського призначення; обсяги і структура експорту-імпорту продовольства в регіоні, які характеризують міжрегіональний аспект відтворення; якість і безпека продовольства.

Концепція продовольчої безпеки на світовому рівні повинна передбачати узгоджені всіма країнами необхідні та всезростаючі обсяги виробництва продовольства. На регіональному рівні продовольча безпека передбачатиме міжнародний поділ праці – розміщення виробництва продовольства згідно з наявними відносними перевагами тієї чи іншої країни і торгівля без перешкод за доступними цінами. Тобто окремі країни можуть і

повинні виробляти найбільш придатні для їх умов продукти харчування, надлишки – експортувати, а деяку частину – імпортувати. Не обов'язково виробляти всі види сільськогосподарської продукції. Головне – створити соціально-економічні відносини, за яких буде гарантовано доступ до продуктів харчування всьому населенню країни.

Згідно проведеного дослідження в цілях стійкого розвитку, стратегія боротьби з голодом повинна включати:

- забезпечення безпечною водою, санітарна безпека і гігієна для скорочення захворювань кишково-шлункового тракту, що викликаються недостатнім харчуванням;
- цільові програми харчування для дітей, вагітних, матерів, що годують немовлят;
- механізми забезпечення населення продовольством на випадок стихійного лиха.

Для України актуальною залишається адаптація наявних пропозицій і рекомендацій та вибір відповідних стратегічних напрямів удосконалення економічного механізму забезпечення продовольчої безпеки держави. Необхідно враховувати, що держави світу характеризуються за ступенем розв'язання продовольчої проблеми (табл. 3.2).

За аналізом таблиці можна зробити висновок, що Україна за ступенем розв'язання продовольчої проблеми відноситься до другої групи. Від правильності стратегічних напрямів удосконалення механізму забезпечення продовольчої безпеки залежить, чи розвиватиметься національна економіка до рівня країн першої групи, чи наблизатиметься до третьої групи країн.

Необхідно звернути увагу, що для кожної з країн світу за ступенем розв'язання продовольчої проблеми є характерною ситуація щодо сільського населення:

- в країнах першої групи в сільській місцевості проживає невелика частка населення, проте серед малозабезпеченого населення найбільшу частку становлять сільські жителі;

- в країнах другої групи майже половина населення проживає в сільській місцевості, при цьому доходи сільських жителів є набагато меншими порівняно з міськими;
- в країнах третьої групи в сільській місцевості проживає основна маса населення, сільське господарство для них є основним джерелом доходів, які не дозволяють подолати бідність.

Таблиця 3.2

Класифікація країн світу за ступенем розв'язання продовольчої проблеми

Група країн	Характеристика щодо вирішення продовольчої проблеми	Регіони світу (країни) – типові представники
1. Високий попит і пропозиція агропродовольчої продукції	В країнах достатньо високий рівень купівельної спроможності населення, попит переважно забезпечується власним виробництвом агропродовольчої продукції	США, Канада, країни ЄС
2. Велика пропозиція агропродовольчої продукції при відносно низькому попиті	В країнах невисокий рівень купівельної спроможності населення, значні обсяги виробництва агропродовольчої продукції, дозволяє її експортувати	Країни Латинської Америки
3. Дефіцит продовольства та бідність населення	В країнах низький рівень купівельної спроможності населення, обсяги виробництва агропродовольчої продукції не забезпечують фізіологічні потреби	Бідні країни Африки та Азії

Джерело: складено на основі [35].

Країни кожної з груп різняться рівнем споживання продовольства:

1. Країни, де населення споживає харчових продуктів понад середній рівень.
2. Споживання продовольства відповідає середньому рівню.
3. Споживання харчових продуктів населенням нижче середнього рівня.

Для країн, які відносяться до другої і третьої групи необхідним є забезпечення рівня споживання населенням продовольства, збалансованого за білково-калорійним співвідношенням. Недостатність білку в харчовому раціоні населення цих держав є причинною затримки фізичного та розумового розвитку, різних хвороб, високої смертності ще в малі роки. За результатами дослідження Україна більше відповідає другій групі країн. Тому при формуванні стратегічних напрямів удосконалення механізму забезпечення продовольчої безпеки необхідно передбачити ймовірність переходу в іншу групу.

Одним з напрямків вирішення продовольчої проблеми є створення в бідних країнах світу бази для розвитку їх економік, як головної складової піднесення світової економіки. Проте економічний ріст є необхідною, але не достатньою умовою скорочення масштабів голоду і недоїдання. Для країн, внутрішній попит яких обмежений невисоким рівнем доходів населення, важливим є збільшення обсягів експорту товарів таким чином, щоб забезпечити необхідні обсяги пропозиції для своїх громадян.

Згідно особливостей політики продовольчої незалежності, держави світу можна поділити на три основні групи:

1. Держави, економічний механізм яких орієнтований на переважання імпорту агрохарчових товарів;
2. Держави, економічний механізм яких орієнтований переважно на експорт агрохарчових товарів;
3. Держави з потужною політикою самозабезпечення продовольством.

Аналіз дозволяє зробити висновок, що продовольча проблема має подвійний характер. Її подвійність виявляється у невідповідальності між пропозицією агрохарчової продукції і попитом на неї, який обмежується платоспроможністю населення. На глобальному рівні подвійність продовольчої проблеми простежується у наявності груп держав з рівнем виробництва і споживання продовольства. В економічно розвинених країнах виробляється половина світового зерна, молока (55%), м'яса (45%), а

проживає лише 1/5 населення світу. Малорозвинені країни виробляють лише чверть зернових світу, десяту частину молока й м'яса при 2/5 населення світу.

На рівні України, подвійність продовольчої проблеми виявляється у існування паралельно із достатньо заможною частиною населення, що не має проблем із харчуванням, групи громадян, для яких продовольча проблема є досить актуальною. За оцінками Продовольчої та сільськогосподарської організації ООН (ФАО) у економічно розвинутих країнах світу приблизно 15,7 млн осіб голодують, тобто не менше одного року ці люди не споживають на достатньому рівні продуктів харчування, щоб забезпечувати потреби організму в енергії. У цьому випадку продовольча проблема є наслідком бідності.

Можна зробити висновок, що чинники розв'язання продовольчої проблеми є забезпечення достатньої пропозиції продукції та відповідної платоспроможності населення. Продовольча проблема вважається відсутня, коли всі люди мають фізичний, соціальний та економічний доступ до достатньої, безпечної та ситної їжі, яка відповідає їх раціону харчування для ведення активного та здорового способу життя.

Для боротьби з загрозою продовольчої безпеки України повинна бути розроблена не тільки стратегія розвитку, але й механізм забезпечення. Механізм забезпечення продовольчої безпеки країни включає:

- партнерство виробників харчових продуктів;
- високий рівень захисту здоров'я та життя споживачів харчових продуктів;
- збалансованість харчових продуктів різних вікових груп населення;
- державна підтримка національного виробника харчових продуктів.

Фундаментально основою забезпечення національної продовольчої безпеки та продовольчої незалежності держави в сучасному світі є ефективний і сталий розвиток її агропромислового комплексу, насамперед сільського господарства, бо його ефективне функціонування визначає рівень

виробництва аграрної продукції і сировини, а також споживання основних продуктів харчування.

Отже, з огляду на вітчизняні погляди і практичні аспекти перспективної реалізації концепції продовольчої безпеки в нашій країні обов'язково слід включати необхідність самозабезпечення країни основними продуктами харчування, враховувати зростання потреби в якісній і безпечній продовольчій продукції за умови очікуваного підвищення купівельної спроможності споживача та необхідність підтримки товаровиробника.

3.2. Напрями забезпечення продовольчої безпеки та усунення загроз.

Проведене дослідження свідчить про наявність ризиків і викликів подальшого розвитку агрохарчового сектора, які не покращують продовольчу безпеку держави, а також ті, які можуть сприяти зменшенню обсягів виробництва продукції, зміна системи державної підтримки галузі та неефективне управління. Головним негативним чинником залишається низька платоспроможність населення України.

Метою функціонування економічного механізму забезпечення продовольчої безпеки в Україні повинно стати надання можливості громадянам придбати необхідне продовольство та гарантоване забезпечення промисловості сировиною, незалежно від впливу зовнішньоекономічного середовища та інших несприятливих факторів.

Для ефективної роботи систему державного регулювання забезпечення продовольчої безпеки країни потрібно поділити на сім блоків, які відповідатимуть основним категоріям безпеки:

1. Стратегічні цілі економічного механізму забезпечення продовольчої безпеки держави;
2. Національні інтереси України щодо агрохарчового сектора;
3. Загрози продовольчій безпеці держави та регіонів;
4. Індикатори стану продовольчої безпеки;
5. Граничні значення індикаторів продовольчої безпеки;
6. Структура механізму забезпечення продовольчої безпеки;

7. Правове забезпечення економічного механізму продовольчої безпеки.

Економічне забезпечення продовольчої безпеки держави є складною системою, яка впроваджує економічну політику, що спрямовує дію ринкових законів у розв'язанні продовольчої проблеми.

Економічна політика щодо забезпечення продовольчої безпеки впроваджується через фінансово-кредитну, цінову, фіскальну, зовнішньоекономічну політику та інші напрями. Для забезпечення продовольчої безпеки доцільно створити цілісну систему державного управління із залученням всіх учасників процесу розв'язання продовольчої проблеми та підвищити її результативність.

Основні часові етапи підвищення результативності економічного механізму забезпечення продовольчої безпеки держави, які повинні були/бути впровадженні:

1. На першому етапі (до кінця 2016 р.) функціонування економічного механізму забезпечення продовольчої безпеки передбачало гарантування продовольчої незалежності держави та задоволення мінімальних потреб усіх громадян у добовій нормі калорій за рахунок збільшення обсягів виробництва продукції. Напрямами реалізації є удосконалення економічної політики України щодо підвищення доходів громадян.
2. На другому етапі (2017-2020) Україна повинна адаптувати сектор до умов зони вільної торгівлі з ЄС та забезпечити добове споживання кілокалорій на рекомендованому рівні. Для цього на основі узгодження інтересів сторін формується стратегія удосконалення економічної політики держави щодо харчового сектора, розробляються нормативно-правові акти по забезпеченню продовольчої безпеки.
3. Третій етап розвитку (2021-2023рр.) повинно бути підвищення конкурентоспроможності харчового сектора за рахунок переходу на сучасний тип розвитку, досягненням оптимального рівня продовольчою безпеки.

Політична ситуація, яка склалася на території України негативно впливає на продовольчу безпеку. Серед найбільш важливих чинників та загроз можна виділити неврегульованість валютного ринку, значне підвищення цін на продукти харчування та комунальні послуги. Вирішення цих проблем, повинно бути першочерговими кроками, щодо підвищення рівня життя населення та продовольчої безпеки країни.

Потрібно виробляти найбільш придатні для умов країни продукти харчування, їх надлишки – експортувати, а інші продукти – імпортувати. Необхідно забезпечити соціально-економічні відносини, які б гарантували доступ до продуктів харчування всьому населенню.

Отже, стратегія продовольчої безпеки, повинна бути спрямована на: забезпечення необхідної кількості продовольства за рахунок власного виробництва і при необхідності – за рахунок імпорту; підтримку стабільності продовольчого постачання; адекватного управління національними запасами продовольства; забезпечення доступу всіх верств населення до наявного продовольства.

Висновки до розділу 3

Проведене дослідження показало, що важливою ціллю економічної політики держави є забезпечення продовольчої безпеки, а також що потрібно зосередити увагу на харчовому, зовнішньоекономічному та соціально-економічному аспектах. Механізм забезпечення продовольчої безпеки країни є складною системою, що функціонує задля впровадження економічної політики за допомогою використання чинників та інструментів державного регулювання, яка спрямовує дію ринкових законів на розв'язання продовольчої проблеми. Економічна політика реалізується через фінансово-кредитну, фіскальну, цінову, зовнішньоекономічну, соціальну політику та інші напрямки. Для забезпечення продовольчої безпеки можливо створити цілісну систему державного управління із залученням всіх учасників процесу розв'язання продовольчої проблеми та підвищення її результативності.

Напрямами з питань удосконалення економічного механізму забезпечення продовольчої безпеки України:

- формування організаційного аграрного ринку, розвиток ринкового середовища та конкуренції;
- гармонізація національного законодавства та нормативно-правової бази з нормами і законодавством ЄС;
- підвищення конкурентоспроможності продукції, нарощування експорту, освоєння нових ринків;
- демократизація управління та розвиток гармонізація системи державної підтримки і податкової системи, формування фінансово-кредитної системи аграрного сектору;
- активізація підприємницької ініціативи, діяльність сільських громад, розвиток сільських територій та підвищення рівня життя сільського населення;
- імпортозаміщення та формування споживчих пріоритетів населення щодо власної продукції.

ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ

Отже, проблема продовольчої безпеки є досить актуальною в економічних дослідженнях та має багато визначень і аспектів. Продовольча проблема несе багато розбіжностей та впливу у функціонуванні економічного механізму держави, а також у її зовнішньоторговельні відносини. У процесі дослідження виявлено фактори, що зумовлюють дефіцит продуктів харчування.

Останніми роками все більший вплив на розвиток ідей продовольчої безпеки справляє концепція сталого розвитку, яка передбачає взаємозв'язок і дотримання раціональних пропорцій дії економічних, екологічних, технологічних і соціально-демографічних чинників на сільськогосподарське виробництво.

Серед основних ризиків, які можуть перешкоджати забезпеченню продовольчої безпеки держави, відзначені: низька платоспроможність населення, значна залежність вітчизняного агрохарчового сектора економіки від зовнішньоекономічної політики, неефективна діяльність торговельних мереж по відношенню до постачальників і споживачів агрохарчової продукції.

Напрямами з питань удосконалення економічного механізму забезпечення продовольчої безпеки України:

- формування організаційного аграрного ринку, розвиток ринкового середовища та конкуренції;
- гармонізація національного законодавства та нормативно-правової бази з нормами і законодавством ЄС;
- підвищення конкурентоспроможності продукції, нарощування експорту, освоєння нових ринків;
- демократизація управління та розвиток гармонізація системи державної підтримки і податкової системи, формування фінансово-кредитної системи аграрного сектору;

- активізація підприємницької ініціативи, діяльність сільських громад, розвиток сільських територій та підвищення рівня життя сільського населення;
- імпортозаміщення та формування споживчих пріоритетів населення щодо власної продукції.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. [Електронний ресурс] – Режим доступу:
http://www.economy.in.ua/pdf/6_2017/10.pdf
2. Варченко О. До питання поєднання державного і ринкового регулювання продовольчої безпеки / О. Варченко // Економіка України -2004.
3. Варченко О.М. Зарубіжний досвід державної підтримки сільськогосподарського виробництва та напрями його використання у вітчизняній практиці / О.М. Варченко // Економіка та управління АПК: збірник наукових праць / Білоцерків. нац. аграр. ун-т. – Біла Церква, Вип. 5 (85). –2004- С. 11–16.
4. Гойчук О. І. Продовольча безпека в Україні і світі: Монографія / Гойчук О. І. – К. : Науково–методичний центр аграрної освіти, - 2004.
5. Дем'яненко С. До питання про стратегію розвитку аграрної політики України / С.Дем'яненко, І. Свіредська // Економіка України. –№ 3. – С.- 2006- 72-79.
6. Шкаберін В.М. Державне регулювання забезпечення продовольчої безпеки в Україні: автореф. дис... канд. наук з держ. упр.: 25.00.02 / В.М. Шкаберін; Гуманіт. унт "Запоріж. інт держ. та муніцип. упр.". — Запоріжжя, — - 2007- 20 с.
7. Лукінов І. І. Продовольча безпека та її гострота у світовому вимірі / І. І. Лукінов // Економіка АПК.– № 4. 2005 – С. 33.
8. Ощепков О.П. Методологічні питання дослідження продовольчої безпеки в межах національної безпеки країни / О.П. Ощепков, С.О. Магденко// Економіка харчової промисловості. – 2014. - №4(24). – С.35-41.
9. Щербина С. В. Аналітичне дослідження стану продовольчої безпеки в Україні у контексті запровадження адресної допомоги у продуктах харчування для малозабезпеченого населення / ГО «Аналітичний центр Аграрного союзу України», 2018. URL:

http://www.aau.org.ua/media/publications/743/files/PolicyResearch_2018_1_2_17_10_21_51_42_9866.pdf

- 10.Скрипчук П.М. Концептуальні засади продовольчої безпеки національних економік / П.М Скрипчук, А.Є.Хоменко // Актуальні проблеми міжнародних відносин. - 2014. - Випуск 119 (частина І). – С. 96-106.108
- 11.Продовольча безпека як складова економічної безпеки держави / – Економіка АПК. – 2010. – № 12. – с. 86-90
- 12.Деякі питання продовольчої безпеки : Постанова Кабінету Міністрів України від від 5 грудня 2007 р. № 1379 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1379-2007-%D0%BF>.
- 13.Напрями забезпечення продовольчої безпеки України / – Електронний ресурс. – Режим доступу: <http://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream/123456789/28186/1/Zabezpechennia.pdf>
14. Формування системи індикаторів продовольчої безпеки країни: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/natural/Vkhdtusg/2013_138/14.pdf
15. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 6 травня 2015 року «Про Стратегію національної безпеки України»: Указ Президента України від 26.05.2015 р. № 287/2015. Офіційний вісник України. 2015. № 43. Ст. 1353.
- 16.Звіт про стан продовольчої безпеки України у 2011-2015 рр. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ua.convdocs.org/.doc>
- 17.Закон України «Про продовольчу безпеку України» від 22 грудня 2011 року № 4227-VI. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/4227-6>
- 18.Глобальна проблема продовольчої безпеки та харчування. Як нагодувати увесь світ? / В. Д. Гуменний. - [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://nash-rayon.dp.ua/index.php>.

- 19.Ткачук Г.О. Внутрішні та зовнішні загрози продовольчої безпеки України. / Г.О. Ткачук// Економіка харчової промисловості. – 2014. - №3(23). – С.52-56.
- 20.Сухоруков А. І. Національна економічна безпека / А. І. Сухоруков, С. З. Мошенський, О. М. Петрук / за ред. д. е. н., проф. А. І. Сухорукова. – Житомир : ПП „Рута”, 2010. – 384 с.
- 21.Сільське господарство України за 2011–2017 рік : статистичний збірник [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://ukrstat>.
- 22.Продовольственная безопасность и полноценное питание. Ответы на глобальные вызовы [Електронний ресурс] / Кленнерт К. – Режим доступу:http://www3.giz.de/imperia/md/content/anternet/portaliz/umweltundernaehrung/russian_fns-reader.pdf
- 23.Киш Л.М. Продовольча безпека України: акт уальні питання якості та доступності продуктів харчування/ Л.М. Киш// Причорноморські економічні студії. Економіка та управління національним господарством. – 2019. - №43. – с.59 – 63.
- 24.Статистичний збірник [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://ukrstat.org/uk/druk/katalog/kat_u/publ7_u.htm
- 25.Залізнюк В.П. Оцінка індикаторів продовольчої безпеки України// Інвестиції: практика та досвід. – 2019. - №2. - с. 128 – 133.
- 26.Положення справ в зв'язку з відсутністю продовольчої безпеки у світі. Доповідь ФАО [Електронний ресурс]. — Режим доступу: www.fao.org/docped/013/i1683r/i1683r00.htm
- 27.The Global Food Security Index. - [Електронний ресур] – Режим доступу: <http://foodsecurityindex.eiu.com>
- 28.Індекс продовольчої безпеки країн світу. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: www.ukrstat.gov.ua/.
- 29.Споживання продуктів харчування на душу населення по країнах світу [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.helgilibrary.com/pages/data>

30. Продовольча безпека: уявна і реальна / М. Калінчик// – Електронний ресурс. – Режим доступу: <http://www.day.kiev.ua/uk/article/ekonomika/prodovolcha-bezpeka-uyavna-irealna>
31. Оцінка стану продовольчої безпеки України у 2010 році. – Електронний ресурс. – Режим доступу: www.me.gov.ua/file/link/120720/file/zvit.doc
32. Продовольча безпека як інструмент економічної безпеки України України / Матеріали круглого столу «Сучасні виклики продовольчої безпеки: (19 травня 2015 року). – Львівський НАУ. - Львів, 2015. – 77 с (С.23-27)
33. Сільське господарство стало найбільш рентабельною галуззю економіки України у 2017 році [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://agropolit.com/news/9334-silskе-gospodarstvo-stalo-%20naybilsh-rentabelnoyugaluzzyu-ekonomiki-ukrayini-u-2017-rotsi>
34. Мостова А.Д. Сучасний стан продовольчої безпеки України та методичні підходи до його оцінки/ А.Д. Мостова// Причорноморські економічні студії. Економіка та управління національним господарством. – 2019. - №43. – с.59 – 68.
35. Стан справ у зв'язку з відсутністю продовольчої безпеки в світі 2013. Множинні прояви продовольчої безпеки. - Рим: ФАО, 2014. - 64 с

Додаток А

Агрегований рейтинг бізнес-середовища регіонів України
(27 балів = найкращі результати, 1 бал = найгірші результати)

Позиція в рейтингу	Назва регіону	Кількість балів
1	Волинська обл.	23,2
2	Чернівецька обл.	20,2
3	Хмельницька обл.	19,8
4	Харківська обл.	19,5
5	Київська обл.	18,5
6	Тернопільська обл.	16,1
7	Рівненська обл.	15,8
8	Львівська обл.	15,7
9	Дніпропетровська обл.	14,7
10	Закарпатська обл.	13,3
11	Миколаївська обл.	12,0
12	Вінницька обл.	11,3
13	м. Київ	10,7
14	Запорізька обл.	9,3
15	Черкаська обл.	8,5
16	Івано-Франківська обл.	8,4
17	Полтавська обл.	7,2

18	Одеська обл.	7,1
19	Кіровоградська обл.	5,9
20	Житомирська обл.	5,3
21	Чернігівська обл.	4,7
22	Херсонська обл.	4,5
23	Сумська обл.	3,2

Забезпечення раціону населення України

основними видами продуктів харчування (однією особою, кг на рік)

Групи продуктів харчування	Раціон альна норма	Фактичне споживання			Індикатор достатності споживання		
		2015 р.	2016 р.	відхилення	2015 р.	2016 р.	відхилення
Хліб і хлібопродукти (у перерахунку на борошно)	101,0	111,3	110,4	-0,9	1,10	1,09	-0,01
М'ясо та м'ясопродукти	80,0	52,0	51,2	-0,8	0,65	0,64	-0,01
Молоко та молокопродукти	380,0	206,4	204,9	-1,5	0,54	0,54	0,00
Риба та рибопродукти	20,0	14,5	13,4	-1,1	0,73	0,67	-0,05
Яйця, шт.	290	290	310	20	1,00	1,07	0,07
Овочі та баштанні	161,0	143,5	162,8	19,3	0,89	1,01	0,12
Плоди, ягоди та виноград	90,0	48,0	52,6	4,6	0,53	0,58	0,05
Картопля	124,0	128,9	139,3	10,4	1,04	1,12	0,08
Цукор	38,0	37,1	38,5	1,4	0,98	1,01	0,03
Олія рослинна всіх видів	13,0	14,8	13,7	-1,1	1,14	1,05	-0,09

Додаток В

Динаміка рентабельності виробництва сільськогосподарської продукції на сільськогосподарських підприємствах Київської області, %

Види продукції	2015 р.	2016 р.	Відхилення
1. Рослинництво – усього	26,7	31,8	5,1
1.1. Зернові і зернобобові культури	13,9	25,4	11,5
1.2. Насіння соняшнику	64,7	57,9	-6,8
1.3. Ріпак	26,6	31,9	5,3
1.4. Картопля	62,1	19,7	-42,4
1.5. Овочі відкритого ґрунту	23,5	10,7	-12,8
2. Тваринництво – усього	7,8	12,3	4,5
2.1. Велика рогата худоба на м'ясо	-35,9	-25,1	10,8
2.2. Свині на м'ясо	-7,8	-3,9	3,9
2.3. Птиця на м'ясо	-4,4	-13,4	-9,0
2.4. Молоко	17,9	18,4	0,5
2.5. Яйця курячі	18,6	37,0	18,4
3. Сільськогосподарська продукція – усього	21,1	26,5	5,4

Додаток Г

